

ORTAÇAĞIN KÜLTÜREL BUNALIM DÖNEMİNDE MİSTİK BİR DÜŞÜNÜR

A Mystic Thinker In The Period of Medieval Cultural Crisis

Kutsi KAHVECİ*

Özet

Eckhart Von Hochheim bir İncil teologu, vaiz ve mistik bir düşünürdür. O halk dilinde felsefe-teolojik konuları tebliğ etmiştir. Yani mistik öğretinin özünü halk bilincine kadar indirip yerleştirmiştir. Diğer yandan Eckhart modern dönemde ve günümüzde pek çok düşünürü de etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: René Descartes, Cogito ergo sum, İrade, Muvakkat ahlak, Kati ahlak, Bilgelik, Fazilet, Saadet.

Abstract

Eckhart Von Hochheim was a bible theologian, a preacher, and a mystic philosopher. He had reported philosophy and theological issues in colloquial language. In other words, he reduced the essence of mystical doctrine to the public awareness, and also he had influenced many philosophers of the modern period and of today.

Keywords: René Descartes, Cogito ergo sum, Willpower, Temporal Morals, Absolute Morals, Wisdom, Virtue, Happiness.

GİRİŞ

1.1. Kimlik ve Kişiliği

Eckhart Von Hochheim zamanının önde gelen ruhani teologlarından. Kendisini hem Ortaçağ Latince'si hem de Almanca ile ifade etmiş ve risalelerinde Latince'yi, vaazlarında ise Almanca'yı kullanmıştır. Eckhart 'Dominikan Tarikatı' üyesi ve teknik anlamda Thomist olmasına rağmen, Ortaçağ'ın en etkili Hıristiyan Neoplatonistiydi ve kendisinden sonraki büyük Alman filozoflarını da eserleriyle etkilemiştir. Bu bağlamda ölümünden sonra Batı kültürel ve düşünsel tarihinde etkisi uzun süreli devam etmiştir. Bize göre, bu etkide Eckhart'ın düşüncelerinin tutarlılığı ve ifadelerinin anlaşılır oluşu oldukça önemlidir.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, kkahveci@atauni.edu.tr

Eckhart'ın halk arasında ve akademisyen çevrelerde saygın bir yer edinmiş olması, onun tanrısal aşkın en derin sınırlarını herkesin anlayabileceği -halkın dilini kullanması- sözlerle açıklamaya büyük özen göstermesinden kaynaklanır. Aynı zamanda söylediklerini kendi hayatında pratiğe dökmesiyle her kesimin gönlünde bir yer edinmiştir. Bu nedenledir ki Eckhart'ın mistik öğretisiyle iki önemli hizmeti yerine getirdiğinden söz edilir: İlki, mistik öğretinin özünü, halk bilincine yerleştirmiş olmasıdır ve ikincisi, derin felsefi düşünceler için çok yerinde Almanca sözcükler bulmuş olmasıdır ki¹ bu, Almanca felsefe terimlerinin oluşumuna büyük katkı sağlamıştır.

Eckhart'ın görüşleri yaygın Hıristiyan Skolastisizmi'nden farklılık arz etmektedir. Yarattığın Neoplatonik Bir'den sudur ettiğini kabul eden Eckhart, düşüncelerinde 'Asil İnsan' ve 'Asil Ruh'a hitap etmektedir. Eckhart'ın geliştirdiği ve o zamana kadar devam eden Hıristiyan görüşünün dışına çıkan görüş ve kabulleri, bugün bütün yansımalarıyla etkisini devam ettirmektedir. Eckhart'tan sonra Hıristiyan dünya ve ahiret görüşüne ilişkin aktarım dilinde, Eckhart takipçileri daha yumuşak bir tarz benimsemeye başlamışlardır. Daha yalın bir ifadeyle, dogmalara bağlı/katı anlatım kısmen de olsa terk edilmiştir. Bu tesir Alman edebiyatında da kendisini göstermiş ve Alman edebiyatı katı, uzlaşmaz bir takım kabulleri terk etmiş, dahainsancıl -hümanist- bir atmosfere girmiştir. Eckhart katı kurallar vazeden ve toleransa yer vermeyen bir inanç sistemi içinde yetişmesine rağmen, bu kültürel ortama bağlı kalmadığı için etkisinin günümüze dek süregeldiği ifade edilmektedir.

Eckhart Von Hochheim adıyla ve daha yaygın ifadesiyle 'Üstat Eckhart' diye anılan Alman mistik filozof, 1260 yılında Thuringia eyaletinin Gotta yakınlarındaki Hochheim Kasabası'nda doğmuş 1327-28'de Fransa'nın Avignon da ölmüştür. Eckhart'ın doğduğu memleket daha sonra ortaya çıkacak olan Martin Luther'in de memleketidir. Eckhart, on beş yaşında, Hochheim köyü yakınlarındaki Erfurt'ta bulunan 'Dominikan Tarikatı'na katılmıştır. Diğer yandan Eckhart'ın, Köln'de Skolastik filozof Albertus Magnus (ö. 1280)'un yanında öğrenim gördüğü ileri sürülmektedir. O dönemde Köln'deki düşünce ortamı kısa süre önce ölen büyük Dominikan ilahiyatçı Aguinolu Thomas (ö.1274)'ın etkisi altındadır. Eckhart, otuz beş yaşında Thüringen Piskopos Vekilliği'ne atanarak o bölgenin en yetkili Dominikan din adamı olmuştur. 1300'de Paris Üniversitesi'ne gönderilmiş, orada Aristoteles ve ahlak üzerine incelemeler yapmıştır. Tanrıbilim lisansını aldıktan sonra 'Meister' -Üstat- ünvanını da kazanmış ve yaşamı boyunca bu ünvan ile anılmıştır. Bu yıllarda Eckhart, feragat, irade, zekâ soyluluğu ve Tanrı'ya itaat gibi konuları işleyen '*Eğitsel Konuşmalar*'ı yazmıştır. Aynı dönemde Fransiskanlarla ilahiyat tartışmalarına girmiştir. Bu tarihten itibaren kendisinin Paris'te ders vermeye başladığı, derin bilgili bir düşünür sıfatıyla çevrede ün saldıği görülmektedir.²

¹ Mustafa Taşpınar, '*Yunus Emre ve Meister Eckhart'ta İnsan Sevgisi*', Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1992, s. 10.

² Meister Eckhart, '*Tanrı ve İnsan*', Çev: Sedat Umran, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1990, s.61.

1.2. Yaşadığı Dönemin Sosyo-Kültürel ve Siyasal Durumu

Eckhart üzerine çalışmaları bulunan Fransız Jeanne Ancelet-Hustache, '*Meister Eckhart ve Rheinland Mistisizmi*' adlı eserinde Eckhart'ın zamanındaki Paris'in ortamını ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. Bu dönemde Almanya imparatorlukla yönetilmektedir ve Roma'da da Papa ikamet etmektedir. Fransa, zihinsel özerklikle uyum gösterdiği için tercih edilen yerlerden birisidir. Aynı zamanda Dominikanlar kendilerine zihinsel aktivite merkezi olarak Paris'i seçmişlerdir. Eylül 1217'den beri şehrin güneyindeki Porte St. Jacques yakınlarında yerleşerek orada yaşamışlardır. Eckhart'ın yaşadığı manastır kendinden önce, Büyük Albert ve Thomas Aquinas'a da ev sahipliği yapmıştır ve zamanında zihinsel akımlarla bağlantı içerisindeki vaiz hareketinin kurucusu olan Aziz Dominik (Saint Dominic ö.1271) 1219'daki Paris ziyaretlerinde orada kalmıştır.

Yüzyıllardır Augustinus'un Neoplatonizmi Batı'daki Hıristiyan teolojisini bastırmıştır. Aristoteles'in daha dünyevi, doğaya bağlı, ılımlı realizmi, Abelard (ö.1142)'in XII. yüzyılda Aristotelesci diyalektik yöntemini tanıtmıştıktan beri statükonun birçok koruyucusu tarafından zihnin, inanca öncü ve tehlikeli bir saldırısı olarak kabul edilmiştir.³Bu bağlamda Thomas Aquinas'ın Paris'te son yaptığı şey, laik bir Aristoteles destekçisi olan Brabant'lı Siger'a karşı inanç uğruna bir araç olarak Aristoteles'in kullanılmasını savunmak olmuştur. Teolojik konularda dahi modern Aristoteles'i anlayışlı ve yararlı bulan Aquinas gibi teologlar iki taraflı bir savaş vermişlerdir. Bu savaş bir yandan Augustinusculuğa karşı, diğer yandan inanç istemeyip sadece Aristoteles'i isteyen laiklere karşı olan bir savaştır. 7 Mart 1277 de, Paris Piskoposu Stephen Tempier (ö.1279), çoğunluğu Aquinas'ın felsefi ve teolojik düşüncesini eleştiren 219 Aristotelesci tezi kınamıştır. Bu, Eckhart'ın yetişkin dönemlerinde Oxford veya Paris'te üç kez kınanacak olan Aquinas teolojisinin ilk kınanmasıdır.⁴ Eckhart'ın zihinsel kariyeri, kardeşi Aquinas'ın kınamaları altında gerçekleşmiştir ve bu kınamalar her iki üniversitede de Augustinusculuğa ivme kazandırmıştır.

1302'de Eckhart, Papa Boniface VII (ö.1303)'in yakışıklı Philippe(ö.1314)'le anlaşmazlıklarının sırasında Roma'ya çağırılmış, orada tanrıbilim doktorluğunu da kazanmıştır.⁵ Eckhart, Paris'te kısa bir süre kaldıktan sonra yönetimsel görevler için bir kez daha Almanya'ya çağırılmıştır. Bu kez yeni kurulmuş, kuzeyde Hollanda'dan doğu da Prag'a kadar bir alanı kaplayan, elli papaz manastırı ve dokuz rahibe evi barındıran Saxony eyaletinin ilk eyalet sorumlusu seçilmiştir. Hollanda, Beguine hareketinin*ortaya çıktığı yer olduğu için Eckhart'ın o dönemlere dayanan laik yönlü kadın hareketiyle ilişkisi olduğu konusunda güçlü bir ihtimal vardır. 1307'de Bohemya genel Piskopos

³ Matthew Fox, '*Breakthrough: Meister Eckhart's Creation Spirituality*' In New Translation, Introduction and Commentaries O. P. Image Books A Division of Doubleday ve Company Inc. Garden City, New York 1980 s.19.

⁴ A.g.e. s.19

⁵ Cemil Sena, 'Filozoflar Ansiklopedisi E-H', Cilt: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s.7. Bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları ve diğerleri, 'Batı'da Siyasal Düşünceler' İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.264.

Vekilliği'ne atanmıştır. Büyük reformcu Johannes Huss (ö.1415)'u yetiştirecek olan Bohemya aynı zamanda sosyal ve ruhani kargaşa ile yaratıcılığın olduğu bir bölgedir.⁶Eckhart, bu bölgede çeşitli konularda tecrübeler edinmiş ve döneminin zorluklarının üstesinden gelmiştir.

Sosyo-ruhani ve feminist ruhanilikler ile uluslararası hareketler içindeki bu on yıllık eğitimin ardından Eckhart, 1311-13 akademik yıllarında üçüncü kez Paris'e dönmüştür. 1314'den sonra başlıca etkinliği, Ren Vadisi boyunca kurulmuş rahibe manastırlarında vaizlik olmuştur. Bu arada birinci Keşiş olarak Strassburg'a yerleşmiştir.⁷Eckhart'ın 1314'te Almanya'ya dönüşü kariyerindeki dönüm noktasıdır. Bu tarihte Strassburg'da Öncü, Profesör ve Vaiz olmuştur. Cologne ile birlikte bu şehir ölümüne kadar Eckhart'ın yaşamını ve çalışmasını şekillendirecektir.⁸ Her iki şehirde 'Rhineland Mistisizmi' olarak bildiğimiz ruhani yenilik hareketinin kaynağıdır. Bu yaygın ruhani mayalanmanın ortasında Eckhart, vaiz ve ruhani bir danışman olarak yolculuğunu keşfetmiştir. Değişim içindeki bir dönemde, ruhani anlayış konusunda akademisyen veya yöneticilerden ziyade vaizlere önem veren bir yüzyılda Eckhart döneminin en ünlü vaizi olmuştur.⁹ 1323 gibi ruhani, ekonomik ve politik çalkalanmanın başka bir yuvası olan Doğu ve Güney Avrupa'nın ticaret merkezi Cologne'ye gitmiştir. Görevi vaaz vermek ve bir zamanlar çalışmalarını yaptığı Dominikan okulunu yönetmektir.

Eckhart nereye gönderilmişse, orada gerek dersleri ve gerekse vaazlarıyla derin izler bırakmıştır. Çalıştığı son şehirlerdeki faaliyeti, kendisi hakkında şüpheler uyandırmış ve düşmanlar kazanmasına neden olmuştur. Onun küstahça ve cüretli doktrinleri yaymaya çalıştığı ve ruhların yollarını şaşırtmak için belagatini kötüye kullandığı, sahip olduğu kadınlara körü körüne itaat ettiği, nihayet küfürden hoşlandığı iddia edilmiştir.¹⁰ Bu bağlamda Strasburg ve Colonna'daki 'Özgür Ruhlu Kardeşler'i sık sık ziyaret etmesi, kâhinlikten vazgeçmemesi, kendisinin ve tarikatın bir takım bulanık inançlarını sağlam bir sistem ve bir teori gösterişiyle telkin eden sapkın bir kişi sayılmasına neden olmuştur. O zamanlar Strasburg ve Colonna, Alman mistisizminin toplandığı iki önemli şehirdir. Eckhart'ın bu şehirlerde etrafını pek heyecanlı ve vecdli

* XIII. yüzyılın başlarında kadınlardan bazıları Beguine adı verilen bir örgüt oluşturmak üzere toplanmışlardır. Beguine üyeleri, rahibe olmadan dini bir hayat sürdürmek isteyen kadınlardır. Beguinelere, rahibe kavramına göre biraz daha özgür bir yaşama sahiptirler. Çünkü yemin etme zorunlulukları yoktur ve istedikleri zaman cemiyetten ayrılıp, evlenme ve kendi hayatlarını sürdürme hakkına sahiptirler. Daha geniş bilgi için bkz. Kutsi Kahveci, 'Mistik Düğün' Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:50, Yıl:2013, Erzurum 2014.

⁶ Fox, *a.g.e.*, s.20

⁷ Eckhart, *a.g.e.*, s.61.

⁸ Rudolf Steiner, 'Mysticism at the Dawn of the Modern Age', Çev: Karl E. Zimmer, About the Author, the People, and the Background of this Book Preface to the 1923, s.6.

⁹ Bernard McGinn, 'The God Beyond God: Theology and Myticism in the Thought of Meister Eckhart, the Journal of Religion' Vol: 61, No: 1, 1981, s.6.

¹⁰ Sena, *a.g.e.*, s.7.

bir takım öğrenciler kaplamıştır ki, bunların arasında Heinrich Suso (1366), Louvain (1078) Henri, Colonna'lı Johannes Tauler (1361) gibi büyük ünlü bazı kimselerde vardır.¹¹

Eckhart akademik çevrelerde de saygı görmüştür. Bunun bir göstergesi de altmış yaşında Köln'e profesör olarak çağırılmasıdır. Ama bir Fransisken olan Köln Başpiskoposu Heinrich Von Virneburg, Dominikanlara yakınlık duymuyordu. Eckhart ilk kez onun mahkemesinde resmen heretiklikle suçlanmıştır. Suçlamalara Latince bir savunmayla cevap vermiş ve davasının Avignon'a, papanın mahkemesine aktarılmasını istemiştir. Eckhart'a bu fırsat verilmiş ve kendini savunmak için Avignon'a gitmiştir. Yazılarından derlenen bir dizi önermeyi savunması istendiğinde 'yanlış düşünüyör olabilirim, ama heretik değilim; çünkü yanlış düşünmek zihinle ilgilidir, ikincisi ise iradeyle' cevabını vermiştir. Sonunda Papa XXII. Johannes'in 27 Mart 1329 tarihli bir bildirisiyle Eckhart'ın yirmi sekiz önermesi mahkûm edilmiştir. Eckhart 1327 ya da 1328'de ölmüştür. Bildiride Eckhart'ın yanlış görüşlerini geri aldığı da belirtilmektedir.¹²

Bir yıl sonra kendisine bağlı olup 'Eckhartlar' adını alan müritleri de şiddetle cezalandırılmışlardır. Bütün bu takiplere rağmen, Eckhart'ın fikirleri yayılmaya devam etmiştir. Onun doktrinini Tauler, değişikliklere uğratmış, Suso, onu şiirleştirmiş ve mistik cemaatler, kendi aralarında özentiyile saklamışlardır. Yani, Almanya'da bir çeşit dinsel duygu olarak devam etmiştir. Bununla birlikte üstadın eserleri büsbütün kaybolmadığı için sonradan yetişen Panteistler onları bir otorite saymışlardır.¹³

Bugün düşünürler arasında evrensel olarak kabul edilen bir şey var ki, o da Eckhart'ın haksız olarak kınandığıdır. M. D. Knowles 'radikal gelenekselliği ve Ortodoksluğu konusunda artık hiçbir şüphe yok' demektedir. Kendisini suçlayan kişiler Latince çalışmalarını okusalardı ve Eckhart'ın bildiğinin yarısı kadar ruhanilik tarihini bilselerdi, bunu anlar ve o zamana kadar Batı'nın yetiştirdiği en büyük ruhani teologun yargılanmasına müsaade etmezlerdi. Zira bu kınanmada ve suçlama da kaybeden taraf Eckhart değil 'Hıristiyan Ruhanilik Tarihi' yani Hıristiyan Kilisesi olduğu sonradan görülmüştür.¹⁴ Eckhart tamamen İncil'e bağlı, peygamberlere özgü bir hayat yaşamıştır ve resmi mahkûmiyetinden önce ölmüştür. Eckhart'ın suçlanması Hıristiyan ruhaniliğini İncil'deki sağlam köklerinden uzaklaştırmış ve Eckhart eleştirmenleri büyük ölçüde Eckhart'ın hayat ve eserlerinin ana temasını yakalayamamışlardır. Bunların çoğu, İncil'i de içeren teolojik ortamdan yoksun kalarak sürekli Eckhart'ın Aristoteles mi, yoksa Platon yanlısı mı olduğunu tartışmışlardır. Aslında Eckhart her iki filozofunda taraftarı değildir; O, bir İncil teologu, vaiz ve ruhani düşünürdür. İncisel söyleyişin '-her yaratılan Tanrı'nın sözüdür'- algılanmasında dar görüşlü değildir ve bundan dolayı Batı felsefe geleneğine daha yakın olduğudur. Dolayısıyla Eckhart'ın bir İncil teologu olduğunu savunan ve onun üzerine çalışmaları bulunan Jeanne Ancelet-Hustache, Eckhart'ın onun eleştirmenleri de dâhil olmak üzere unutulduğunu ya da bir

¹¹ *A.g.e.*, s. 7.

¹² Eckhart; *a.g.e.*, s.63.

¹³ Sena, *a.g.e.*, s.7.

¹⁴ *A.g.e.*, s.24.

kenara itildiğini belirterek Eckhart'ın Batı'da düşünülenden daha fazla yanlış anlaşıldığını söylemektedir.¹⁵Bu bağlamda Eckhart'ın birçok konudaki görüşleri yanlış algılanmış ve hatta unutulmuştur. Eckhart'ın yaratılış ruhaniliği yerine Batıda yaratılış karşıtı bir ruhanilik benimsenmiştir. Thomas'a Kempis (ö.1471)'in oldukça etkileyici şu ifadesinde belirgin olarak bunu görebiliyoruz: 'Yaratılışa bakarsanız Tanrı onu sizden geri çeker.'¹⁶

Bütün bu çabalara rağmen XV. yüzyıl ortalarından itibaren neredeyse tamamen unutilan Eckhart, ancak XIX. yüzyıl başlarında Franz Von Baader (ö.1841) tarafından yeniden tanıtılmıştır. Kachelouen (Leipzig, 1498) ile Adam Petri (Basel, 1521 ve 1522) tarafından yayımlanan Tauler vaazlarında geçen parçalar dışında, Eckhart'ın yazdıkları yüzlerce yıl gözlerden uzak kalmıştır. Franz Pfeiffer 1857'de Stuttgart'ta basılan '*Deutscher Mystiker*' adlı eserinin ikinci cildini bütünüyle Eckhart'a ayırarak onun elyazmalarından örnekleri okuyucunun ilgisine sunmuştur. Pfeiffer ile Franz Jostes gibi başka araştırmacılarda ondan -bazılarının doğruluğu kuşkulu olsa da- parçalar yayımlamışlardır. Ama asıl sürpriz, var olduklarını Nicolaus Cusanus (1464) ile Tritthenheim'in eserlerinde bildirdikleri ama artık kayboldukları düşünülen Eckhart'ın Latince iki elyazmasını H. Denifle'nın Erfurt (1880) ve Cues'de (1886) bulmasıyla yaşanmıştır. Yazdıklarının doğruluğundan kuşku duyulmasa bile, yazmalar hakkında Denifle'nin seçerek yayımladığı bölümler dışında hiçbir şey bilinmiyordu. Bu bölümlerin bin iddia ya da tezden oluşan üç ana bölümü bulunan çok daha büyük bir eser olarak '*Opus Tripartitum*'un parçaları olduğu düşünülmektedir. Bu eserde öncelikle sayıları bini bulan tezler sıralanmakta; sonra bunlar türlü sorularla sorgulanmaktadır. Onlar üçüncü bölümde (*Opus Sermonum*) İncil'e uygun olarak yorumlanmaktadır. Son olarak da önemli bölümleri alıntılanarak İncil'in kitapları açıklanmaktadır.¹⁷

1.3. Eserleri

Almanca felsefe diline de büyük katkısı olan Eckhart, çok sayıda eser bırakmıştır. Onun Latince eserleri Kutsal Kitab'ın yorumlarını içermektedir: *Tekvin, Mısırdan Çıkış, Kilise, Hikmet, Aziz Yuhanna'ya Göre İncil,Tartışma Soruları (Paris Soruları), Vaazlar (Latin Vaazları)*.

Ayrıca Almanca eserleri, doğruluğu tespit edilmiş seksen vaaz ve birkaç tane de risaleden ibarettir:*Manevî Talimatlar, İlahî Teselli Kitabı, Asil İnsan, Kopuş*.Bu metinler, bir *Opus Guaestionum*, teolojik bilginin aksiyomlaşması için gerekli olan bin tez; *Opus Guaestionum*,temalarına göre sınıflandırılmış tartışma soruları ve bir *Opus*

¹⁵ Meister Eckhart, '*The Classic of Western Spirituality (2):A Library of the Great Spiritual Masters* President and Publisher Kevin A Lynch, C. S. P, Teacher and Preacher Edited By Bernard McGinn, With the the Collaboration of Frank Tobin and Elvira Borg Stadt, Preface By Kenneth Northcotts 1986 s. 24.

¹⁶ Meister Eckhart, '*A Modern Translation*', By Raymond Bernard Blakney, Harper Torchbooks, the Cloister Library, Harper ve Row, Publishers, New York 1941, s. 206.

¹⁷ İsmail Serin, '*Eckhart Meister* Felsefe Ansiklopedisi,Cilt: 5, Ed: Ahmet Cevizci, Ebabel Yayınları, Ankara, 2007, s. 24-25.

Expositionum'dan, *Kitab-ı Mukaddes* yorumları ve vaazlardan oluşan sistematik bir eserde (üç kısımlı eser, *Opus Tripartitum*) toplanmıştır. Bu eserin yalnızca girişini ve birkaç metnin yasaklanmadan sonra bir şekilde korunmuş olduğunu bilinmektedir.¹⁸

Yıllarca raflarda unutulmuş olan Eckhart'ın metinleri, XIX. yüzyılda Franz Von Baader tarafından gün yüzüne çıkarılmıştır.

II. Felsefe ve Mistik Görüşlerine Kısa Bir Bakış

Ortaçağ sonlarına doğru Alman mistisizmine en güzel anlatımını tanrıbilimciliğin seçkin simalarından ve eşine ender rastlanan bir mistik ve Panteist teolog olan Meister Eckhart vermiştir. Eckhart insanın değer ve önemini çok iyi kavramış ve bu konudaki düşüncelerini mistik ve simgesel bir dille anlatmaya çalışmıştır. Ona göre, Hıristiyan dininin doğruları, Skolastiğin bilimselleştirmeye çalıştığı dogmalarda değil, inanan gönüllerin derinliklerinde yatmaktadır. Salt doğruluk kilisenin dogmaları ile törenlerinde değil, insanın kendisindedir. Bilmek, bilen ile bilinenin öze bir olmalarıdır. Bilginlerin en yükseği olan Tanrı'yı bilme, evrenin özü ile ruhun birleşmesidir. İnsan Tanrı'yı, Tanrı onun kendisinde, kendi içinde ise bilebilir.¹⁹ Tanrı ile insanın özdeşliğine dayanan bu bilgi anlayışında insan küçük tanrı (mikrotheos)'dır. Bundan dolayı bütün bilmeceler insanda çözülebilir. Ruh Tanrı'yı bildiği ölçüde Tanrı'dır, Tanrı olduğu ölçüde de Tanrı'yı bilir. Ancak ruhun metafizik yapısında saklı olan bu bilgi, bir düşünce bilgisi, bilginlerin bilgisi değildir. Bu anlatılmaz bir görü (intuitio) dür. Bizim kendimizde Tanrı'yı görmemizdir. Tanrı'nın bizim içimizde kendi kendisini görmesidir. Bir küçük tanrı olan insan, Tanrı'dan daha çok şey olmak isterse Tanrı'dan, bütün varlıkların bu ana özünden kopar. İnsanın günah yüzünden düşmesi bundan olmuştur. Onun için insan benliğinden geçmeli, kişiliğini Tanrı'da eritmeli ve bireyliğini de ortadan kaldırmalıdır. İşte bu İdealist Panteizm yani Tanrı'nın ideal bir varlık olarak bütün var olanlara yayılmış bulunduğu düşüncesi dış dünyayı iç dünyaya çeviren, Tanrı'yı bir iç görüde kavrayan bu anlayışa Eckhart anlamı olan bir bağlantı kazandırmış, böylece bunun geniş ölçüde yayılmasını sağlamıştır.²⁰

Eckhart, mistik öğretinin özünü halk bilincine kadar indirip yerleştirmiştir. Eckhart'ın kurtuluşu ruhun Tanrı ile birleşmesinde arayan mistisizmi, onun yolunda gidenler tarafından zamanla pratik bir mistisizme çevrilmiştir. Daha sonraları ise bunlar artık ruhu gerçekten de kurtuluşa ulaştıracak pratik yolu aramışlar, bunun için kurallar sistemi, bir teknik geliştirmeye uğraşmışlardır.

¹⁸ Libera *a.g.e.*, s. 385.

¹⁹ Kutsi Kahveci, *Bir Mistik Düşünür: Meister Eckhart* Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 1038, Eser Matbaacılık, Erzurum 2014, s. 65.

²⁰ *A.g.e.*, s. 66.

III. Bunalım Döneminde Üstlendiği Rol ve Yaptığı Tavsiyeler

Meister Eckhart'ı okumanın ve anlamının en belirgin ve etkili boyutlarından birisi yaşadığı çalkantılı zamanları anlayabilmektir. Aslında kınanmasına neden olan şey zamanının sıkıntıları ve sorunları -Begüine'deki alt sınıf kadın hareketleri, kendi yerel dillerinde vaaz vermekte ısrar ettiği köylüler, kilise ve sosyal reform hareketleri- içinde kendini bulmuştur. Eckhart'ın yaşadığı kurumsal çöküşün dilde ve kilisede bozulmanın, varlık ve yokluk arasında genişleyen bir çatlağın olduğu zamanlar, Barbara Tuchman'ın *'Uzak Ayna: Kötü 14. Yüzyıl'* başlıklı güncel ve çok satan çalışmasında dile getirilmiştir. Kitabın savını başlıkta görebiliyoruz: *Uzak Ayna*. Eğer Tuchman'ın analizi doğruysa, yüzyılın en derin sanatsal ve üstün akıl çalışması zamanımızın ihtiyaçlarına ışık tutabilir çünkü tüm ruhanilikler kültürel olarak etkileşim halindedir. Aşağıda Eckhart'ın yetişkin yıllarındaki kültürel ortamı işaret eden dört bakış açısını ortaya koymaya çalışacağız.

1. Nüfus Patlaması

Özellikle Eckhart'ın bulunduğu Trassburg'daki Rhineland bölgesinde ve Cologne'da bir nüfus patlaması vardır. Bu bölgelerin ekonomisi XII. ve XIII. yüzyıllarda oldukça genişlemiştir. Fakat nüfus arttıkça bu oran düşmüştür. Havanın değişmesi ve kötü mahsul bu dönemin 'Küçük Buzul Çağı' olarak tanınmasına (Baltık Denizi hem 1303'de hem de 1306-1307'de donmuştur) ve üretim sezonunda önemli düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur. Tuchman: 'Bu felaket, çünkü son yüzyıldaki nüfus artışı, tarımsal teknikler ile hassas denge noktasına ulaştı. Verimli alanların kaybolması çoktan limitleri zorladı' demektedir. Hatta 1315'deki taşkın yağmurlardan sonra meydana gelen seller, mahsul yetersizliği yaygın kıtlığa sebebiyet vermiştir. Az sayıdaki zengin gitgide daha da zenginleşirken birçok fakir daha da fakirleşmiş ve sayıca artış göstermiştir. Yine Tuchman bu durumu şu şekilde özetlemektedir: 'Zengin ve fakir ayrımı giderek daha çok belirgin hale geldi. Hammaddede ve üretim araçlarının kontrolü ile birlikte mal sahipleri ücretlerde kendi çıkarlarına uygun olarak düşüş uyguladılar. Fakirler adaletsizlik hissiyatıyla çaresizlik içinde bir isyan şevkine kapıldı'.²¹ Bu isyan arzusu istikrarı etkilediği gibi, çaresizliği de derinleştirdi ve nüfusun en fazla arttığı Rhineland bölgesi Meister Eckhart'ın mistik düşünceleri için oldukça önemli bir yer haline dönüştü.²² Çünkü mistik düşünceler tabiatı gereği toplumsal bunalımların, huzursuzlukların ve çaresizliklerin bağrında yetişir, gelişir ve bir öğreti halini alırlar.

2. Merkezi Otoritelerde Çöküş

Eckhart'ın yaşadığı kargaşalı zamanları betimleyen ikinci bir hareket de o günkü kurumların güvenilirliğinin hızla kaybolmasıdır. XIV. yüzyıl ile şiddet ve kılıç kanunsuzluğu büyük bir düzensizliğin temsilcisi olmuştur. Düşünce ve gerçek arasındaki boşluk genişledikçe her kurumda sistem bozulmuş vesistem çöküş içerisine

²¹ Fox, *a.g.e.*, s. 11.

²² *A.g.e.*, s. 11.

girmişti.²³ Benzer şekilde Kilise de bu sistemsizlik durumundan fazlasıyla payını almış ve hiçbir şekilde bu çöküşten kendini muaf tutamamıştır.

1309'dan Eckhart'ın ölümünden sonrasına kadar papalık Avignon'da yer bulmuştur. Tuchman o dönemdeki belli başlı Hıristiyan karargâhlarından şu şekilde bahsetmektedir Avignon; lüks, ihtişam, kültürel çekicilik ve sınırsız ofis satımlarının o zaman ki merkezlerinden biriydi. Roma kutsal sularından uzaklaştırılması ve genellikle Fransa'nın bir aracı olarak kabul edilmesi ile birlikte papalık, zamana ait terimler konusunda güç ve prestij arayışına girdi. Kilisenin sahip olduğu kardinal başlıklarından kutsal emanetlere kadar hemen hemen her şey satılıktı. Papazlık makamını elde etme adına Piskopos veya Baş keşişliğe aday gösterilebilmek için avuçlarını ovuşturuyordu. Çoğunluğu Papaz ve Piskopos çocuğu olanların nesebini tashih etmek adına para herhangi bir dönemi satın alabiliyordu. Soylu ailelerin genç erkek çocukları 18, 20 ya da 21 yaşında başpiskoposluk makamına atanırdı. Belli bir makamda bulunma kısa süreliydi çünkü her bir terfi beraberinde başka bir ödeme getiriyordu.²⁴

Diğer yandan laik hükümet de çok fazla sağlıklı değildir. 19 yıldır -1254'den 1273'e kadar- Alman imparatorluğunun başında bir hükümdar da yoktur. Yönetimin olmadığı bu dönem imparatorluk fikrinin sona erişinin ve Almanya'daki özellik akımının (Particularizm) doğuşunun habercisidir.

Ayrıca bu dönemde Fransız erkek kadın ve çocuklar kılıçtan geçirilmiş ve bu olayla birlikte daha önce Avrupa'da hiç olmadığı kadar ulusal hiddet baş göstermiştir. Kilise meydan okumaları vahşette yükselişe IV. Philip'in hükümdarlığı sırasında ahlakta çöküşe geçmiştir. 1285'den 1313'e kadar (bu dönem Eckhart'ın Paris'te olduğu yılları da kapsıyor) tahtta kalan Fransız IV. Philip papalığa doğrudan meydan okumuş, Papalardan birini öldürtmüş, bir diğerini zehirletmiş ve bir üçüncüsünün de gözünü korkutmuştur. Aynı zamanda Yahudileri sınır dışı etmiştir. Şövalyeler mason teşkilatının tüm varlıklarına el koyarak imha etmişlerdir. Eckhart'ın ölümünden sonraki on yıldan kısa süre önce İngiltere ve Fransa arasında 'Yüzyıl Savaşları' başlamıştır. Yirmi yıldan kısa süre önce ise nüfusun % 35'lik kesimini silip süpüren 'Kara Veba' ortaya çıkmıştır.²⁵

Akademi de hem hükümetin karışmama politikasına hem de papanın desteğine bağlı olduğu için iyi durumda değildir. O zamanlar uyanış ve aydınlanma anlamına gelen, Hıristiyan teolojisine İslami gelenekten alınmış bir hareket olarak geçen ve inanç konusunda eleştirel düşüncenin bir yöntemi olarak kabul edilen Skolâstik Felsefe kültürel olarak düşünüş içerisindeydi. Büyük Albert (ö.1280) Thomas Aquinas (ö.1274) Bonaventura (ö.1274) gibi yiğitlik ve cesaret örneği düşünürler ve büyük zihinler

---

²³ *A.g.e.*, s. 11.

²⁴ Kahveci, *a.g.e.*, s. 56.

²⁵ *A.g.e.*, s. 57.

gitmiştir. Kısacası Skolâstik Felsefe de yaşamın heyecan verici bir dönem olmasını sağlayan yaratıcı düşüncelerin çoğunu kaybetmiştir.²⁶

3. Radikal Hareketler

Kültürel ayaklanma ve sosyal parçalanmanın olduğu böyle bir dönemde endişe içindeki birçok kişi çoğu kez başarısız olmuş yapılar, imtiyaz ve güçlerine artık sıkı sıkıya bağlı olmayan kurumsal liderler konusunda hayal kırıklığına uğramıştır. Bu hayal kırıklığına uğramış fakat hala beklenti içindeki kişilerin gruplaşma olarak ortaya çıkardıkları bazı hareketler Pastoureaux, Beguines ve Beghards, büyücüler, mistik mezhepler ve yüzyılın sonuna doğru İngiltere’de John Wycliffe (ö.1384) Bohemya’da Johannes Hussgibi dini reformculardır. Tuchman’ın belirttiği üzere ‘Pastoureaux İsyanı’ çobanların ve kırsal kesim insanların bir hareketi olarak başlamıştır.²⁷1320’de kıtlıkların ardından kırsal kesimdeki fakirlerin kötü durumu, hareketi başlatan çobanlardan dolayı ‘Pastoureaux’ olarak adlandırılan histerik bir kitle hareketini başlatmıştır. ‘Pastoureaux’ izdihamın olduğu bir çağda imtiyazlı olanların kanlarını donduran isyan korkusunu doğurmuştur.²⁸

Yaşamlarını idame ettirmeye çalışırken genel bir dini yaşam arayışı içindeki, Beguines ve Beghards gibi çalışan sınıf kadın ve erkekleri Eckhart’ı da kınayan XXII. John tarafından aforoz edilmiştir. Eckhart’ın düşünce üzerindeki etkileriyle birlikte daha detaylı bir şekilde Beguin’leri tartışmak gerekir.

4. Umutsuzluk, Suçluluk ve Ölüm Amı Hissiyatı

Hüsran hissiyatı ‘dünyanın sonu ile ilgili çabalar’ zamanında insan ruhunun büyük bir kısmını ele geçiren umutsuzluk ve çaresizlik hissiyatına dönüşmüştür. Gerçekten dünya –papalık ve geçici gücün adaletle dengelendiği bir dünya; zihinsel bütünlük ve yaratıcılığın dünyası; ekonomik dayanak ve gelişim dünyası; kurumsal güvenilirlik dünyası; şövalyelik; dini yaşam ve yasa ile mitleşmiş ortak değerler dünyası; ortak paylaşımlı dil dünyası- sona yaklaşmıştır. Suçluluk duygusuyla birleşmiş muayyen ölüm arzusu ortadadır. Barbara Tuchman, ‘kaybolan gelecek hissiyatı bir çeşit umutsuzluk bunaklığı yarattı’ demektedir.²⁹

Kısacası bu dört hareket Eckhart’ın yaşadığı ve etkisini hissettirmeye çalıştığı kötü dönemin sütunlarıdır. Eckhart Keşiş değil Fransa’da bir öğrenci, Almanya’da bir vaiz, Bohemya’da genel bir Piskopos Vekili’dir. Tüm bu kargaşaların ortasında yaşamıştır. Tuchman bu dönemi şöyle özetliyor: Bu zamanlar şiddetli, işkenceli, şaşırtıcı, acı veren, bölünmüş ve çoğu kişinin düşündüğü gibi şeytanın galip geldiği bir dönemdir. Aynı zamanda Reiner Schürmann toplumsal kargaşanın ortasında Eckhart’ın

²⁶ Fox, *a.g.e.*, s. 13.

²⁷ *A.g.e.*, s. 15.

²⁸ *A.g.e.*, s. 15.

²⁹ *A.g.e.*, s. 17.

vaiz olarak çağrısını şu şekilde özetliyor: Meister Eckhart tarafından seçilen edebi biçim vaaz vermedir. Vaiz olması tesadüfî değildir. Verdiği vaazlar, kaynak olma veya yaratılanların şuursuzluğundan yakın olma veya Tanrı'nın hiçliğine neden olan bir yola kendini adama özgürlüğümüzü teşvik etmektedir.³⁰ Kısacası bu zamanlar Eckhart'ı geliştiren, Eckhart'ın da mümkün olduğunca etkisini gösterdiği dönemlerdir.

V. Sonuç

Eckhart Von Hochheim bir İncil teologu, vaiz ve mistik bir düşünürdür. O halk dilinde felsefe-teolojik konuları tebliğ etmiştir. Yani mistik öğretinin özünü halk bilincine kadar indirip yerleştirmiştir. Diğer yandan Eckhart modern dönemde ve günümüzde pek çok düşünürü de etkilemiştir. Ortaçağ sonlarına doğru Alman mistisizmine en güzel anlatımını tanrıbilimciliğin seçkin simalarından ve eşine ender rastlanan bir mistik ve Panteist olan Eckhart vermiştir.

Eckhart insanın değer ve önemini çok iyi kavramış ve bu konudaki düşüncelerini mistik ve simgesel bir dille anlatmaya çalışmıştır. Ona göre, Hıristiyan dininin doğruları, skolastiğin bilimselleştirmeye çalıştığı dogmalarda değil, inanan gönüllerin derinliklerinde yatmaktadır. Salt doğruluk kilisenin dogmaları ile törenlerinde değil, insanın kendisindedir. Bilmek, bilen ile bilinenin öze bir olmalarıdır. Bilginlerin en yükseği olan Tanrı'yı bilme, evrenin özü ile ruhun birleşmesidir. İnsan Tanrı'yı, Tanrı onun kendisinde, kendi içinde ise bilebilir.

Tanrı ile insanın özdeşliğine dayanan bu bilgi anlayışında insan küçük tanrı (mikrotheos) dır. Bundan dolayı bütün bilimceleler insanda çözülebilir. Ruh Tanrı'yı bildiği ölçüde Tanrı'dır, Tanrı olduğu ölçüde de Tanrı'yı bilir. Ancak ruhun metafizik yapısında saklı olan bu bilgi, bir düşünce bilgisi, bilginlerin bilgisi değildir. Bu anlatılmaz bir görü (intuitio) dür. Bizim kendimizde Tanrı'yı görmemizdir. Tanrı'nın bizim içimizde kendi kendisini görmesidir. Bir küçük tanrı olan insan, Tanrı'dan daha çok şey olmak isterse Tanrı'dan, bütün varlıkların bu ana özünden kopar. İnsanın günah yüzünden düşmesi bundan olmuştur. Onun için insan benliğinden geçmeli, kişiliğini Tanrı'da eritmeli ve bireyliğini de ortadan kaldırmalıdır. İşte bu İdealist Panteizm yani Tanrı'nın ideal bir varlık olarak bütün varolanlara yayılmış bulunduğu düşüncesi dış dünyayı iç dünyaya çeviren, Tanrı'yı bir iç görüde kavrayan bu anlayışa Eckhart anlamı olan bir bağlantı kazandırmış, böylece bunun geniş ölçüde yayılmasını sağlamıştır. Eckhart'ın felsefesi, şekil açısından skolastiğin büyük sistemleri ile kıyaslanamaz. Her şeyin bir yer edindiği inceden inceye düşünülmüş bir sistem sunmaz. Yoğun bir dini yaşamın ifadesidir. Dünya ve doğanın ayrıntılarına neredeyse hiç eğilmez, aksine sadece mistisizmin sonsuz kutupları etrafında döner: Tanrı ve ruh.

³⁰ Kahveci, *a.g.e.*, s. 60.

Kısacası; bütün diğer mistikler gibi Eckhart'ta Tanrı'yı ruhta ve ruhu da Tanrı'da yok etme düşüncesindedir. Her şey varlık sebebine dönme özlemindedir ve Tanrı'ya gitmek için Tanrı'dan çıkmıştır. Bu bağlamda, Tanrı'nın varlığı ve doğası, benim varlığım ve doğamdır. Tanrı ve ben bir bütünü, biriz. Eckhart'ın mistisizminin en temel düşüncesi, kendinden vazgeçmek ve Tanrı'ya karışıp gitmektir. Ruh, kendisini Tanrı'dan ayıran her şeyi atarak bu duruma ulaştığında, Tanrı'yla eşit hale gelir. Kısacası; dünyevi şeylerden ve son olarak da kendi benliğimizden vazgeçmek ve böylece kendi istencinden vazgeçerek, Tanrı'nın istencine dâhil olmaktır.

Eckhart felsefesini değerli kılan en temel özelliklerden birisi de ahlak görüşlerinin değeridir. İnsanın düşünerek ahlaklı olamayacağı; içinden gelen, kişiliğinden kaynaklanan bir istekle ahlaklı olunacağını ortaya koyar. Onun açısından kilisenin bir takım törenleri önemli değildir. Önemli olan kişinin kendi içinden Tanrı'ya yönelmesidir. Aynı zamanda Eckhart açısından eğer insan, yüreğinin bir köşesinde Tanrı sevgisini her şeye rağmen korumuşsa, korkulacak bir şey yoktur.

Eckhart, mistik öğretinin özünü halk bilincine kadar indirip yerleştirmiştir. Eckhart'ın kurtuluşu ruhun Tanrı ile birleşmesinde arayan mistisizmi, onun yolunda gidenler tarafından zamanla pratik bir mistisizme çevrilmiştir. Daha sonraları ise bunlar artık ruhu gerçekten de kurtuluşa ulaştıracak pratik yolu aramışlar, bunun için kurallar sistemi, bir teknik geliştirmeye uğraşmışlardır.

KAYNAKLAR

Ağaoğulları, Mehmet Ali vd., Batı'da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Eckhart, Meister, A Modern Translation, By Raymond Bernard Blakney, HarperTorchbooks, the Cloister Library, Harper ve Row, Publishers, New York Tarihsiz.

_____ Selected Writings, Selected and translated By Oliver Davies, Penguin Books, Ltd, London 1994.

_____ Tanrı ve İnsan, Çev: Sedat Umran, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 1990.

_____ The Classic of Western Spirituality (1): A Library of the Great Spiritual Masters President and Publisher Kevin A Lynch, C. S. P, (The Essential Sermons, Commentaries, and Defense, Translation and Introduction By Edmund Colledge O. S. A and Bernard McGinn Preface By Huston Smith, Poulis Press 1981).

_____ The Classic of Western Spirituality (2): A Library of the Great Spiritual Masters President and Publisher Kevin A Lynch, C. S. P, (Teacher and Preacher

Edited By Bernard MCGINN, With the Collaboration of Frank Tobin and Elvira Borg Stadt, Preface By Kenneth Northcotts 1986).

Field, Claud M. A., Meister Eckhart's Sermons, London, H. R. Allenson, Ltd. Racquet Court, 114 Fleet Street, E. C., 1909.

Fox, Matthew, Breakthrough: Meister Eckhart's Creation Spirituality, In New Translation, Introduction and Commentaries By Matthew Fox, O. P. Image Books A Division of Doubleday ve Company Inc. Garden City, New York 1980.

Frisen, J. Glenn, The Relation of Jung's Psychology to Meister Eckhart and Jakob Boehme, Künsnacht Revised Notes From Lectures Given at the C. G. Jung Institute, 2005.

Herold, Christine, One Mind: Jung and Meister Eckhart on God and Mystical Experience, New York, The College of Saint Rose Albany, PDH., 2006.

Kahveci, Kutsi, Bir Mistik Düşünür: Meister Eckhart, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:1030, Eser Matbaacılık, Erzurum 2014.

_____ Mistik Düşün, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:50, Yıl:2013, Erzurum 2014.

Kazemi, Reza Shah, Eckhart's Image of the Eye and the Word Vincit Omnia Veritas II, England, Oxford, Plater College, The Eckhart Society, 2002.

Lerner, Robert E., New Evidence Fort he Condemnation of Meister Eckhart, Mediavel Academy of Amerika, Vol: 72, No: 2, 1997.

Libera, Alain de, Ortaçağ Felsefesi, Çev: Ayşe Meral, Litera Yayıncılık, İstanbul 2005.

Linge, David E., Mysticism and Reason in the Thought of Meister Eckhart, Journal of the American Academy of Religion Vol: 46, 1978.

McGinn, Bernard, The God Beyond God: Theology and Mysticism in the Thought of Meister Eckhart, the Journal of Religion Vol: 61, No: 1, Chicago 1981.

Pierce, Brian J., We Walk the Path Together: Learning From Thich Nhat Hanh And Meister Eckhart, New York, Marynoll 2005.

Radler, Charlotte, For The Beloved: Mystical Marriage in Meister Eckhart and Sister Catherine, Los Angeles PHD 2005.

Sena, Cemil, Filozoflar Ansiklopedisi, Cilt: 2 (E-H), Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

Serin, İsmail, Eckhart Meister, Felsefe Ansiklopedisi, C: 5, Ed: Ahmet Cevizci, Eabil Yayınları, Ankara, 2007.

Steiner, Rudolf, Mysticism at the Dawn of the Modern Age, Ed: Karl E. Zimmer, About the Author, the People, and the Background of this Book Preface to the 1923.

Taşpınar, Mustafa, Yunus Emre ve Meister Eckhart'ta İnsan Sevgisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1992.